

Antanas Baranauskas

ANYKŠČIŲ ŠILELIS

Alkany, kavin' sakana,
Nepu pūst' kauruopa,
Plyvūn' kalas uvertūni,
Lešon' suktos pūstūni,
Štūris apdūmūis vėgūi,
Pūstūis sava mūpūis,
Mūn' slūpūn' pūgūisūis,
Štūbris šlūn' būvūis,
Čū' slūpūn' gūstūn'ūi,
Štūbris šlūn' mūdūmūis,
Nū' vūstūlūis vūstūmūis,
Štūbris pūstūn'ūi,
Čū' hū' vūn' pūstūn'ūi,
Pūstūn'ūi pūstūn'ūi,
Pūstūn'ūi vūn' vūpūis,
Kū' jū' vūstūn'ūi vūpūis,
Dūl' vūstūn'ūi vūstūn'ūi,
Dū' vū' vūn' pūstūn'ūi.

A.Baranausko poema "Anykščių šilelis", klasikinis lietuvių poezijos kūrinys. Antras šimtas metų tebejaudina daugiaprasme metafora "Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę". Romantiška elegijos intonacija, susiliejęsi su folklorine rauda, tarsi sielvarto šauksmas ne vien dėl prarastų girių, bet ir dėl pavergtos tėvynės, kartu kartoms atveria vis naujus prasmių ir meninių idėjų klodus.

Lietuvių literatūrai "Anykščių šilelis" - pirmoji romantinė poema, kurioje girios, medžio įvaizdžiai išaugo į romantinį laisvo gyvenimo simbolį. A.Baranausko Anykščių šilelis - amžinas ir nesunaikinamas, iškertamas, išparduodamas ir vėl atželiantis, laiminantis ranką, ką kirvį išrado, ir atgyjantis poetų giesmėse - nugalėtos ir nugalimos tėvynės metafora. Poetas įvardino ne tik Anykščių šilelio genezę, bet ir nacionalinio atgimimo idealus, siekius žadinti tautos savimonę. A.Baranauskas pirmasis lietuvių poezijoje lyriniais miško spalvų, garsų, kvapų, net tylos vaizdais, sudvasintais tautosakinių asociacijų, išaukštino liaudies kalbos ir ją išsaugojusio kaimo žmogaus dvasinį pasaulėvaizdį. Tai pirmosios lietuvių poezijoje užuominos apie kaimo žmogaus dvasinį turtingumą, apie jo kūrybines galias, dvasines vertybes.

Poetinio žodžio išgryninimo požiūriu poemai neprilygo joks kitas A.Baranausko kūrinys, nekalbant jau apie visos to meto lietuvių poezijos kontekstą. Poetas surado žodžių ir vaizdų, rodos, nenusakomai dvasinei būsenai atkurti. Ją gali išreikšti nebe kasdienė kalba, bet poezijos kerai. Tai ne tik žodžiams nepaklūstanti, bet ir paties žmogaus viduje nesuvokiama dvasios pilnatvė.

A.Baranauskas pirmasis lietuvių poezijoje prabilo apie gamtos ir žmogaus dvasinio turtingumo ryšius. Gamtos grožis žadino kūrybines galias, skatino jas reikštis. Gamtos praturtinta vaizduotė kūrė tautodailės raštus, liaudies dainų melodijas, teikė, anot paties poeto, žodžiais nenusakomą lyrizmą liaudies poezijai, neišsenkamą siužetų šaltinį pasakų ir legendų išmonei. Ir atvirkščiai, sugriauta gamtos pusiausvyra gresia psichinės harmonijos praradimu, dvasiniu išsekimu.

Liesdamas lietuvių poezijoje visai naują dvasinių išgyvenimų ir jausmų sritį, poetas abstrakčioms sąvokoms reikšti nesigriebė naujadarų ar vertinių iš kitų kalbų, bet kūrybiškai naudojosi liaudies žodyno ištekliams.

Poemoje pasakojama labai tikroviška Anykščių šilelio dramatiška istorija, siekianti pagonybės laikų šventąsias girias, ir baigiama carinių pareigūnų savivalės aktu. Poemoje atkurta miško proistorė, kaip jis keitėsi, nyko, vėl atžėlė. Žmonių pasakojimu, čia stūksojusios pagonybės laikų šventosios girios, sunaikintos įvedus krikščionybę. Šventų girių - pagonybės židinių naikinimą poetas laikė ne tik Lietuvos grožio ir turto niokojimu, bet jis matė čia ir senosios patriarchalinės moralės, nacionalinių tradicijų, liaudies kultūros ir estetikos pagrindų griovimą, jų išniekinimą, kurio negalima pateisinti jokia naujosios kultūros kūrimo vardu.

Poema "Anykščių šilelis" yra ne tik poeto kūrybos viršūnė, bet ir žymiausias XIXa. pirmos pusės lietuvių poezijos kūrinys. Poema buvo parašyta per dvejas vasaros atostogas (1858 - 1859). "Anykščių šilelis" parašytas silabine eilėdara, rytų aukštaičių tarme. Pirmą kartą buvo išspausdintas L.Ivinskio 1860 ir 1861 m. kalendoriuose, Jurkšo Smalaūsio slapyvardžiu. Pirmasis atskiras "Anykščių šilelio" leidimas išėjo Vilniuje 1905m.